

Kammerlauljad. Eesti Filharmoonia Kammerkoor 40. Autorid: Allan Vurma, Kristina Kõrver, Hele-Mai Poobus, Kersti Inno; toimetaja: Tiina Õun, [Tallinn]: Eesti Filharmoonia Kammerkoor, 2022, 246 lk.

Äli-Ann Klooren

Eesti Filharmoonia Kammerkoor (EFK) tähistas 2021/2022. hooajal oma 40. tegevusaastat, millega kaasnes hulganisti kontserte, intervjuusid, artikleid ning see pidulik aasta kulmineerus koori värvikast ajaloost rääkiva raamatu „Kammerlauljad. Eesti Filharmoonia Kammerkoor 40“ väljaandmisega. Raamatul on mitu autorit: Kristina Kõrver, Allan Vurma, Hele-Mai Poobus ja Kersti Inno, sõna saavad ka peadirigendid ning oma mälestusi ja juhtumisi jagavad lugejatega koorilauljad. Sel moel koostatud raamatul on nii eeliseid kui ka puudusi: ühest küljest saab koori tegevus läbi käidud erinevate vaatenurkade alt, teisest küljest jääb nii sisse ka üksjagu korduvat materjali. Näiteks koori sünnilugu – kuidas Heino Kaljuste 1966. aastal loodud Ellerheina kammerkoorist kujunes lõpuks välja professionaalne EFK – leiab kajastamist päris mitmes tekstis. See on aga siiski väga väike puudus muidu äärmiselt huvitava lugemise kõrval.

„Alguses oli unistus ...“ – sellise pealkirja on saanud raamatu esimene peatükk, kus koori esimene ja ühtlasi praegune peadirigent Tõnu Kaljuste avab professionaalse koori loomise tagamaid. Dirigendi unistuseks oli luua kammerkoor, kus iga laulja on sama hea muusik nagu sümfoonia- või kammerorkestri instrumentalist, kes suudab esitada ka soolot; unistuste vastas seisib aga nõukogude tegelikkus, kus kõige uue läbisurumine põrkus mitmesuguste takistustega. Üllatav oli minu jaoks fakt, et uue professionaalse koori asutamise vastu olid tollased kooridirigendid, kes nägid noortes lauljates konkurenti ja saatsid kultuuriministeriumile lausa kirja soovitusel mitte luua uut professionaalset koori. Ja sama üllatav oli ka positiivse lõpplahenduseni jõudmine – piisas NSV Liidu rahvakunstniku Irina Arhipova mõnest toetavast sõnast õiges kohas, asi hakkaski liikuma ning nii sündis Eesti esimene (ja siiani ainus) professionaalne kammerkoor.

Aastatel 2001–2007 koori peadirigendiks olnud Paul Hillieri peatükk kannab pealkirja

„Mis teeb Eesti Filharmoonia Kammerkoori eriliseks?“. Päris head vastust sellele küsimusele tekstist ei saa ja võib-olla vaidleksin vastu ka väitele, et laulupeotraditsioon saadab EFK-d nende kontsertidel. Et ilmselt kõik EFK lauljad on mõnel laulupeol osalenud, ei määra minu arvates veel koori ilmet, pigem on see lihtsalt kultuuri-traditsioon, milles iga lauluhuviline eestlane kaasa lööb. Kogu Paul Hillieri tekst on kirjutatud äärmise soojuse ja sümpaatiaga koori vastu ning läbi kumab hea omavaheline klapp. Natuke teises toonis on Daniel Reussi tekst „Eesti Filharmoonia Kammerkoor muutis minu arusaamist ideaalsest kõlast“, kus positiivset tuuakse mõnikord välja ka negatiivsete näidete kaudu, nagu juhtum Arvo Pärdi „Kanon pokajäneniga“ Rakveres: „Koor vajuks juba alates esimesest noodist, häälestus ei olnud paigas, kõik lagunes ...“ (lk. 14). See on vist ainuke kord kogu raamatu vältel, kus meile tuletatakse meelde, et ka EFK lauljad on tavalised inimesed ja mitte alati kõik ei õnnestu. Siiski on sellelgi näitel õnnelik lõpp: samade lauljate ja kavaga astuti hiljem üles Niguliste kirikus, kus kõik läks suurepäraselt korda. Kaspars Putniņš oma kirjutises „Just nagu erinevate rollidega teatritrupp ...“ tõstab aga esile koori ühte edu võtit – sobitada kõla teosega: „EFK olemuse kujundab kõla, mis tuleneb esitatavast muusikast ja traditsioonidest ning kahtlemata on see seotud ka keelega, milles lauldakse.“ (lk. 15).

Just kõlaaspektist vaatleb oma tekstis „Eesti Filharmoonia Kammerkoori kõla läbi nelja aastakümne“ koori tegevust muusikateadlane Allan Vurma, kes on ise võtnud EFK tööst osa nii lauljana kui ka hääleseadjana. Tegutsemise algaastail koosnes koor lihtsalt hea ja ilusa häälega lauljatest, kel aga puudus vokalistiharidus. Aastatega olukord muutus, järjest enam tuli juurde erialase väljaõppega lauljaid ning nii kujunes professionaalsete lauljate kooslus, kelle hulgast on välja kasvanud ka terve hulk maailmatasemel soliste: Annely Peebo, Mati Turi, Iris Oja, Aile Asszonyi jt. Koori isikupärane kõla ei ole tekkinud

sugugi juhuslikult, vaid saavutatud lauljate põhjaliku valimise tulemusel, nagu kirjutab Vurma: „Ükski hilisematest peadirigentidest pole lauljaid just hääle tämbri sobivust arvestades nii hoolikalt koori valinud, kui tegi seda Tõnu Kaljuste. [...] Oli päris tavaline, et kandidaat pidi ettelaulmisel oma häält näitama ka juba olemasolevate kooriliikmetega koos lauldes.” (lk. 29). Kuigi koor on end laulnud kuulajate südamesse sirge ja puhta tooniga, arendati hääli vastavalt repertuaari vajadustele (mida mainis ka Putniņš) ning aastatega kasvas koori võimekus kõla kandvuse suunas: „Tõnu Kaljuste huvi dirigendina on olnud hääle kasutamine selle võimaluste väga laiald skaalal ja EFK lauljate oskuste arenedes liiguti selgelt ka ekspressiivse kõla kasutamise suunas.” (lk. 29). Vurma rõhutab ka koori suurt tööd tekstidega: „Seepärast kujunes kooril harjumuseks teha endale kõigepealt selgeks sõnaline tekst ja esitada seejärel mõtestatult igasugust lauldavat teksti ka kuulajale, ka siis, kui polnudki eesmärk edasi anda mõnd ridade vahele peitunud mõtet.” (lk. 32). Ühtlasi märgib Vurma, et Kaljustega tehti proovis tööd „kontserdiolukorra kontsentratsiooni ja jõupingutusega” (lk. 34).

Koori kõlale pöörasid suurt tähelepanu ka järgmised peadirigendid ning püüdsid seda arendada oma eelistustele vastavalt. Vurma arvates ei osutunud need pingutused viljakaks või töid kaasa isegi pigem negatiivseid arenguid. Hillier proovis koori kõlakultuuri muuta kergemaks ja vokaale eredamaks, kuid hiljem ta loobus oma kavatsusest. Reussi ajal muutus aga koori kõla steriilsemaks, mitmed lauljad olid uute nõudmiste täitmisel raskustes, kriitika hakkas sopranitele ette heitma ebakindlust ja senise sära kadumist. Putniņši alustades peadirigendina oli enamik algkoosseisu lauljatest lahkunud ja suurem osa uutest lauljatest juba vokalistiharidusega, nii et mingil määral võis rääkida juba täiesti uuest koorist, mis siiski toetub aastakümnetega sisse lauldud traditsioonidele. Lõpetuseks analüüsib Vurma koori kõla teoste näitel, mida on kõikide peadirigentidega ette kantud ja millest on säilinud salvestused.

Kristina Kõrveri peatükk „Sillaehitajad” keskendub EFK koostööle Veljo Tormise ja Arvo Pärdiva, kelle rolli EFK maailmakaardile jõudmisel on raske üle hinnata, ehk nagu väidab autor: „Praeguseks on EFK nii Tormise kui ka Pärdiva

muusikaga kuulaja teadvuses niivõrd tugevalt kokku kasvanud, et raske on kujutleda üht ilma teiseta.” (lk. 51). Kuigi nad on oma loomingu täiesti vastandlikud, toob Kõrver välja nii mõndagi ühist nende heliloojaks kujunemise teel, aga ka kompositsioonipõhimõtetes. Vahest kõige olulisem ühendav joon kahe helilooja vahel on lähtumine sõnast. Kristina Kõrver käib läbi kõik märgilised sündmused – esinemised ja salvestused –, mis on ühendanud koori Pärdiva ja Tormisega. Tekst on väga ladusalt kirjutatud, ilma liigsete muusikaterminitega, nii et ka täielik muusikavõhik saab siit hea ülevaate ühest nii olulisest etapist meie muusikaajaloos. Samas on seda huvitav lugeda ka muusikaharidusega inimesel. Tekst on hästi liigendatud, iga alapeatükk käsitleb teemat kontsenteeritult ning erilise väärtusena võib esile tõsta alapeatükkide pealkirju: Tormisest näiteks „Raua needmisest, roostevabalt”, „Millist aega näitab tornikell?”, eriti tabav on „Unustamatud rahvad”; Pärdivast „Kollaaž teemal Pärt”, „Alguses oli „Te Deum””, „Sisemusse suunav kaanon” jm.

Hele-Mai Poobus annab peatükis „Laulu vägi. Eesti Filharmoonia Kammerkoor teel rahvusvahelisse muusikamaailma” põhjaliku ülevaate kooriga koostööd teinud dirigentidest, plaadifirmadest, kontserdiagentuuridest, samuti olulisematest turneedest ja salvestistest. Salvestisi on kooril nelja aastakümne jooksul välja tulnud üle 70. Selles peatükis leidub üsna palju kattuvat materjali eelmiste peatükkidega, taas saavad sõna peadirigendid ning pikemalt peatutakse veel kord Pärdiva ja Tormise loomingul. Arusaadavalt on koori kõige suuremad kordaminekud seotud just nende kahe heliloojaga ja saab vaid nõustuda Poobuse väitega, et „Tormise loomingus peituvad meie juured, kuid tiivad on koorile andnud Pärt.” (lk. 142). Siiski oleks oodanud natuke rohkem muu repertuaari avamist, on ju seda EFK pagasis renessansist tänapäevani.

Kõige lõbusam lektüür on Kersti Inno kogutud lauljate mälestused peatükis „Mõtteid ja mälestusi, legende ja tippphetki”, kus omakorda üks huvitavamaid alapeatükke on „Koorielu legende”. Kui tänapäeval tekivad kooridel peamised legendid koostööst erinevate dirigentide, heliloojate ja teiste muusikutega (millest kirjutatakse ka siin raamatus), siis nõukogude ajast võib vist igaüks, kes sellal mõnes esinduslikumas kollektiivis kaasa löi, rääkida imejutte reisidest NSV Liidu avarustes.

Need lood on kohutavalt naljakad ja uskumatud, nagu näiteks EFK lauljate meenutused sõidust Usbekimaale või esinemistest Tadžikis. Aga kui need lood jutustatuna on absurdimaigulised ja lõbusad, siis pildimaterjal ei halasta: piisab vaid paari foto vaatamisest ja igasugune nostalgia kaob hetkega ning pinnale tõuseb hoopis see ahastus, valu ja alandustunne, mis sel ajal sageli võimust võttis. Vaadake näiteks pilte Tõnu Kaljustest Debrecenis koos Nõukogude Liidu lipuga (lk. 107) või ümbritsetuna usbekkidest, kes tervitavad kaugeid külalisi lillede, loosungi ja sm. Brežnevi pildiga (lk. 158). Siin tahaks öelda: mitte kunagi enam ...

Pildimaterjal on raamatus väga rikkalik – koorilauljate hulgas oli ju suurepärase fotograaf

Tõnu Tormis, hilisemast ajast pärineb hulganisti fotosid koori kommunikatsioonijuht-toimetajalt Anneli Ivastelt. Lisaks lõbusatele reisipiltidele on hästi kõnekad ja emotsionaalsed pildikollaažid dirigentidest tööhoos ja kooriga koostööd teinud heliloojatest.

Raamatu lõpus leidub ajajoon 1966–2021, kust leiab kiirelt ja kerge vaevaga ülevaate koori olulisematest sündmustest aastate kaupa. Lisaks on kronoloogilises järjestuses ära toodud kõik salvestised koos plaadiümbrise pildiga ning Erkki Targo on koostanud täielikud nimekirjad kõikidest dirigentidest, koormeisteritest, hääleseadja-test, lauljatest ja meeskonnast, kes selle koori töös on 40 aasta jooksul osalenud.